

FELVETT FONALAK

Kovács Flóra: *A közösség a kortárs erdélyi drámában és színházban*

■ A kortárs erdélyi dráma egyre fontosabb szakmai sikereket ér el: Visky András műveit számos európai és amerikai színpadon mutatták be az elmúlt években – magyarul, angolul, románul, franciául és más nyelveken. Székely Csaba darabjait magyarországi és erdélyi színházak is játsszák, díjakat nyernek, angol nyelven írt hangjátéka BBC-díjas lett néhány évvel ezelőtt. Láng Zsolt színházi munkái ugyancsak jól ismertek Erdélyben és Magyarországon egyaránt.

Túlzás lenne valószínűleg azt vizionálni, hogy az erdélyi szerzők által írt színművek a hetvenes-nyolcvanas évekhez hasonló, fókuszált figyelemben részesülnének, mint Sütő András, Páskándi Géza és Székely János akkoriban bemutatott munkái. Sikerük inkább a szakmai közegen belül marad, ritkán lép be a tágabb nyilvánosságba. Az viszont kétségtelen, hogy a közelmúlt, illetve a kortárs események iránt kiemelten érzékeny színművek egy új színházi paradigma körvonalazásához járulhatnak hozzá, és hogy ezeket a műveket indokolt együtt vizsgálni az ugyancsak nemzetközi rangú, sikeres kolozsvári és sepsiszentgyörgyi magyar társulatok produkcióival – azokkal a rendezői elképzelésekkel, amelyek Bocsárdi László vagy Tompa Gábor színházában felerősíthetik a kortárs szerzők darabjainak bizonyos jellegzetességeit.

Kovács Flóra könyve egy olyan ponton veszi fel az erdélyi drámairodalom vizsgálatának fonalát, amely időben túl van az irodalomtudomány felől érkező szakemberek közelmúltban végzett kutatásainak horizontján: közvetlen előzményeiként elsősorban Ungvári Zrínyi Ildikó, Karácsonyi Zsolt és Visky András kutatásait említhetnénk – ezek számos megállapítására az értekezés természetesen hivatkozik is. Kifejezetten kortárs művek és színházi produkciók vizsgálatáról van szó a disszertációban, ezek elemzéséhez pedig Kovács Flóra jól megalapozható

döntéssel inkább egy elméleti, antropológiai ihletésű megközelítésmódot választ, mint egy történetibb jellegű kontextualizációt. Választott terminusai révén kapcsolódik ugyan az erdélyi irodalommal és annak lehetséges funkcióival kapcsolatos vitákhoz, de az értekezés jellemzője, hogy kerüli a polemikus irányultságot, és azokat a terminusokat is igyekszik leíró jelentésük szerint használni, amelyek a leginkább telítődtek az elmúlt évtizedek esszéiben és tanulmányaiban pozitív vagy negatív értékjelentésekkel.

Az értekezés egyik ilyen terminusa a „közösség”, amelynek központi jelentőségét mutatja, hogy a címben is szerepel. Legrészletesebben az *Ideológia? Érték? Hely?* című fejezetben (51–75.) olvashatunk róla. A szerző részletesen összefoglalja Cs. Gyimesi Éva terminushasználatának jellemzőit, amelynek az értékluralizmus fontos összetevője (66.), akárcsak a választás aktusa (55.), amelyik alapján Cs. Gyimesi Éva mintegy felértékeli a „reális közösség” fogalmát. Bár a könyv ezen a ponton nem bontja ki részletesen, hogy ez az értelmezés egyszerre próbálja elkülöníteni ezt a pozitív közösségértelmezést a korabeli totalitarista, illetve a történeti okok miatt igen erős transzszilvanista típusú, organicista megalapozású közösségképtől, a későbbiekben nyilvánvalóvá válik, hogy a hierarchizálatlanság, a rizomatikus strukturáltság a szerző számára is igen fontos, innovatív elképzelésnek tűnik. Az innovatív jellegre Cs. Gyimesi Éva korábbi leírásai szerint azért van szükség, mert az erdélyi magyar értelmezői közösség tradícionális értelemben állandó „helyzetérzékenységekben” szenved. Számára, mondja Gyimesi, „a költészet nem önmagáért való, hanem az egység, az önazonosság fenntartója, közösségteremtő szellemi erő. Az olvasó szinte intézményeket pótló teendőket, felelősséget hárít az irodalomra, olyan terhet, amelyet – ugyanannak a sorsnak a része-

se lévén – a költő kénytelen a vállára venni.” Cs. Gyimesi Éva elemzése kritika alá vonták ezt az önmodellezést, legfőbb érve a „súly alatt a pálma”, a „homoktól sebezve gyöngyöt termő kagyló”, az „erdélyi tél” metaforákba sűrűsödő magatartással és magyarázattal szemben, hogy ezek a metaforák eleve számolnak valami olyannal, ami csupán egy helyzetnek, nem pedig egy közösség vagy etnikai csoport önazonosságának a része. A mondat, amelyet Gyimesi érvényesnek fogad el, s amelybe álláspontja összesűrűsíthető, Adonyi Nagy Máriától származik: „A teljesség: kötelesség.”

Merre indulhat tovább ezeknek az értelmezéseknek és értéktételezéseknek az ismeretében Kovács Flóra? Egrészrt arra, amerre a kilencvenes-kétezres években szocializálódott teoretikusok, esszéírók újrалеírásai vezethetik – ezek voltaképpen arról tanúskodnak, hogy a Gyimesi által kritizált értelmezői közösség horizontja, részben épp az ő munkássága által is dokumentálhatóan és azt továbbgondolva, korántsem tekinthető monolit jellegűnek. Kovács Flóra munkája a vizsgált témával kapcsolatos értekező szövegek alapos ismeretéről tanúskodik, és úttörő a tekintetben, hogy nagymértékben alapos olyan szerzők kötetekre, mint Selyem Zsuzsa, T. Szabó Levente, Vincze Hanna Orsolya, illetve az időben hozzájuk és szellemi tájékozódásukhoz közeli Jakabffy Tamás, Visky András, Láng Zsolt, Keszeg Vilmos és mások munkáira. Az erdélyi fiatalabb esszéíró-tanulmányíró nemzedékek értekezéseinek ilyen jellegű, funkcionális áttekintésére Kovács Flóra előtt mások nem vállalkoztak.

Másrészt a disszertáció stratégiájához tartozik megkeresni azokat a teoretikus fogódzókat, amelyek kimozdíthatják őt a hierarchikus oppozíciók közegeből. A közösség tehát Kovács Flóránál antropológiailag körülírt terminus, különféle praxisok és rítusok révén válik egy közösség tagjává valaki, és így dinamikájában, alakulásában vizsgálható. Ebben az értekező segítségére van többek között Arnold van Gennep és Victor Turner rítuselméletének tanulmányozása.

A kötet színházelméleti része (14–50.) nagymértékben épít Mihai Măniuțiu *Aktus és utánpótlás* című könyvére, amely 2006-ban magyarul is megjelent a kolozsvári Koinónia Könyvkiadónál, majd a kö-

zösségelméletek tárgyalása után Selyem Zsuzsa, Visky András, Láng Zsolt színpadi szövegeit, illetve Bocsárdi László és Nagy Kopeczky Kálmán előadásait vizsgálja.

A könyv egyik intellektuális játéka, hogy helyenként egymásba csúsztatja a megjelenített közösséget – leegyszerűsítetten fogalmazva: az egyes darabok témakatalógusát – azzal a közösséggel, amely a színházi térben előadásról előadásra létrejön. Ez a játék különösen abban az értelemben inspiratív, hogy (a színházi térben együtt levőket reális közösségként tételezve) megnyitja a közösségről való beszédet a közösségek dinamikájának változásáról szóló diskurzus irányában (nem statikus közösségekről, közösségi identitásokról van szó, hanem olyanokról, amelyek akár egy-egy előadás terében is kimozdulhatnak). Volna azonban néhány szöveghely, ahol ezeket a különböző értelemben és módon figyelt közösségeket el kellene és lehetne különíteni egymástól – különösen Visky, Láng és Selyem drámái esetében jelenik meg *témaként* a közösség, másutt, a turneri terminológiát követve inkább a közösségben való viselkedés megmutatkozása, materialitása a hangsúlyos.

A könyv pozitív sajátossága, hogy mintegy létre is hozza témáját, nem késsen kapott tárgyként ragadja meg: az elemzett szövegek eltérő státusúak – némelyikük kizárólag folyóiratban jelent meg egyelőre (mint például Selyem Zsuzsa *Tetkó* című drámája), mások csak élő produkcióként léteznek (Nagy Kopeczky Kálmán: *Mert tudnom kell...*), ezeken kívül pedig természetesen vannak olyan elemzett művek is, amelyek könyvben is megjelentek, és színházak is játszották már őket (Visky, Láng darabjai). Az, hogy e művek megközelítései nem egységes nézőpont és módszertan szerint épülnek fel, hogy a kötet szerkezetére nem a rigorózus feszesesség jellemző, inkább a szét-tartó jellegű szövegek különbségeihez való értelmezői alkalmazkodás és idomulás, részben épp a konstruált tárgyiból eredeztethető. A szerző a változásban, mozgásban, alakulásban levő értelmezői közösségeket próbálta megmutatni a darabokról beszélve is, és következtetései, az értelmezés úttörő jellege folytán is, figyelemre méltóak.

Balázs Imre József